

Torsdag med THORS

KYRKSLÄTTS kommun, med s på slutet, skall det heta — framhåller prof. Thors i dag, som svar på en i insändarspalten framkastad fråga.

ORAVAIS, som alltid slutar med s, är orten där professorn själv nu sommarsemestrar — men han fortsätter att skriva sin torsdagsspalt, och ni är välkomna att sända in frågor också under sommaren. Hbl:s red. vidarebefordrar era brev.

I vår tid händer det alltsomoftast att namnet på något fjärran land dyker upp i nyheter och nämns titt och tätt i radio och TV under en tid. Emellanåt vållar uttalet av ett sådant namn tvekan. Så är fallet med **Nicaragua** och **Afghanistan**.

Namnen på **-stan** i sydvästra Asien uttalas med betoning på sista stavelsen, således just på detta **-stan**. Bäst kända är väl **Pakistan** och **Afghanistan**. (Man hör någon gång uttal med betonad första stavelse av **Pakistan**. Detta godkänns inte i svenskan.)

Namnet på den centralamerikanska republiken **Nicaragua** har betoning på stavelsen **-ra-**, alltså på den tredje stavelsen från slutet.

Ett av de svåraste problemen i nutida finlandssvenska är, som väl nästan alla har erfarenhet av, texter som är översatta från finska. Det är inte bara fråga om lagar, författningar och officiella betänkanden, utan också om annonser m.m. som härrör från tvåspråkiga firmor. En insändare har noterat ett flertal olämpliga

formuleringar i sådana texter. Här skall jag beröra en av dem.

I en varudeklaration heter det, att en viss sorts bröd skall förvaras på **torrt, friskt ställe**.

"Ett friskt ställe" låter inte bra. En plats, ett ställe kan inte kallas frisk. Vad som avses är ett **kallt ställe** eller snarast ett **svalt ställe**. (Frisk leder lätt tanken till hälsotillstånd o.dyl.)

□

Jag skall här i spalten ta upp en fråga som berörs av Marcus Engström i allmänhetens spalt den 13 juni. Det gäller s eller icke s i förbindelsen **Kyrkslätt(s) kommun**. Frågan är riktad till Språknämnden; eftersom jag är ordförande i den, svarar jag här.

Huvudregeln för bruket av s i förbindelser som **X. kyrka, X. kommun, X. församling** är — för att citera Erik Wellanders "Riktig svenska" —: "Nordiska ortnamn som slutar på vokal kan, vanligen i oförändrad form, användas som genitiver, andra icke".

Före ett ord som **kommun** skall alltså ortnamnet ha s, om det inte slutar på vokal. Det heter exempelvis **Korsholms kommun, Finströms kyrka**, men (med ortnamn på vokal) **Ingå kyrka, Vörå kommun**. — Nu kunde någon säga, att den citerade regeln representerar en föråldrad åsikt; Wellander dog vid hög ålder 1977. Vi i språknämnden har emellertid talat med Bertil Molde i Språknämnden i Stockholm och med en känd språkforskare i Lund, och bägge är av samma åsikt som Wellander. Men de bekräftade också en iakttagelse som man kan göra hos oss: det är ganska vanligt, att s saknas i ortnamn på konsonant (alltså typen **Kyrkslätt kommun**). De bedömer det dock som ett fel.

Från språkvårdssynpunkt är frågan om s i **Kyrkslätt kommun** (kyrka osv.) klar: det skall finnas ett s i dem, likaväl som i andra klart svenska ortnamn, vilka slutar på konsonant.

Carl-Eric Thors

♦

Torsdag med THORS

FRÅN SAMERNA för prof. Thors dagens text till en utläggning kring verbet **AKTA**, och slutvinjetten blir en hyllning till en bortgångna svensk kollega.

Dagens första fråga är tämligen invecklad ("intrikat") som det tycks vara modernt att säga) och den gäller ett par ord som inte är svenska. Jag citerar: "När finner för kanske 1300 år sedan bosatte sig i Egentliga Finland, skall de ha undanträngt samer. Men när finner i sin tur fram emot korstågstiden hör svenskarna tala om "såmer" (till detta hade väl samer utvecklats) blir följden den att de tar upp ordet, och i tidens fullbord utvecklas i finsk mun "såmer" till **Suomi** och **suomalaiset**. Klickar inte resonemanget på någon punkt?"

Tankegången bygger först och främst på den kända regeln, att ett långt **a** i svenskan på 1300-talet utvecklades till ett långt **å** (typexempel: det fornsvenska ordet **ar** blev vårt **år**). Men vi har inget exempel på att ordet **same** överhuvud brukades i svenskan förrän mycket sent (det har blivit vanligt först i vår egen tid). Gamla svenska inlån av ord med långt **a** brukar få behålla detta ljud i finskan, t.ex. **laari** av **lår** (äldre: **lar**). Av denna orsak tror jag inte på något sammanhang mellan **same** och **Suomi**.

Ursprunget till **Suomi, suomalaisen** är omstritt och dunkelt; på hög ålder hos orden kan bl.a. tyda, att orden också finns i estniskan (**Soome**).

□

Det svenska verbet **akta** är ett besvärligt ord. I en tidningstext

lästes nyligen (ungefär): Man skall akta obekanta bär.

För mig låter detta som en uppmaning, att man skall behandla bären varsamt. Men det är i själva verket en maning att ta sig i akt för de obekanta bären, att låta dem vara. Jag har någon enstaka gång hört en liknande användning av **akta**: akta dörren.

Vi brukar, förmodligen alla, ofta **akta** i frasen **akta sig för**. Därjämte har ordet en betydelse "behandla, hantera varsamt": lådan skall **aktas** för stötar. Mera avlägsen är betydelsen "värdera": han är allmänt **aktad**, någon är högt **aktad**.

Men **akta** kan inte brukas i uttryck som "akta dörren", "akta de obekanta bären". I sådana fall brukas **akta sig för**. Det felaktiga bruket av **akta** kan vara påverkat av finskans **varoa**.

□

En Hbl-notis nyligen meddelade, att en av de aderton, professor Carl Ivar Ståhle i Stockholm avled för ett par veckor sedan. Ståhle framträdde även inom språkvården; han var länge ordförande för Svenska språknämnden. Hans viktigaste verk faller inom språkhistoria och ortnamnsforskning; de är präglade av hans snille och lärdom. Ståhle förenade de egenskaperna med en anspråklöshet och charm, som intog både äldre och yngre.

Med dessa rader vill jag hedra minnet av en djupt saknad vän.

Carl-Eric Thors